

şefa'at izninin verilmesi gibi konular ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Kâfir ve fâsıkların cehenneme atılması, sâlih müminlerin cennete yerleştirilmesi, cennetliklerin rû'yetullah* şerefine nâil olmaları, cennette verilecek diğer mükâfatlar, cennet ehlinin özelliklerine göre sınıflandırılması gibi konular ise son kısımlarda anlatılmaktadır. Eser Kur'an, İslâm ve cuma gününün âhirette sergilenen güzelliklerini, ayrıca insanların, câzibesine aldanarak uğrunda birbirleriyle çekiştikleri dünyanın asıl iğrenç yüzünün onlara gösterileceğini ifade eden bir bahisle sona ermektedir.

ed-Dürretü'l-fâhire, âhiretle ilgili olarak naslarda yer alan bilgileri aktarmak ve âhiret âlemini tanıtmak yerine kişileri takvâya yönlendirmek, ölümün ve haşrin zorluklarını hatırlatmak amacıyla telif edilmiş bir eser görünümündedir. Kitapta konuyla ilgili âyet ve hadislerle geniş olarak yer verilmesi yanında kaynağı belirtilmeyen birçok tasvir ve anlatımlar da bulunmaktadır.

ed-Dürretü'l-fâhire'nin Türkiye'de ve dünyanın çeşitli kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur (Brockelmann, *GAL*, I, 538; *Suppl.*, I, 746). Sadece Süleymaniye Kütüphanesi'nde on beşten fazla nüshası tesbit edilmiştir. Çeşitli baskıları yapılmış olan eserin (Serikis, II, 1412) yakın tarihlerde Cemil İbrâhim (Bağdad 1986) ve Muhammed Abdülkâdir Ahmed Atâ (Beyrut 1407/1987) tarafından gerçekleştirilen iki neşri bulunmaktadır.

Gazzâlî'nin bu eserine iki şerh yazıldığı kaydedilmektedir. Bunlardan biri, Brockelmann'ın IX. (XV.) yüzyılda kaleme alınmış olduğunu ve bir nüshasının Bankipûr'da bulunduğunu belirttiği müellifi meçhul bir şerh (*GAL Suppl.*, I, 746), diğeri ise eserin şâirlerinden Muhammed Abdülkâdir Ahmed Atâ'nın, bir nüshasının Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Tasavvuf, Halîm, nr. 172) bulunduğunu kaydettiği (*ed-Dürretü'l-fâhire*, nâşirin mukaddimesi, s. 16), İbn Allân (ö. 1057/1647) tarafından *Ğavşû'l-bihâri'z-zâhire li'd-Dürretü'l-fâhire* adıyla yapılan şerhtir.

ed-Dürretü'l-fâhire şarkiyatçıların da ilgisini çekmiş, L. Gautier önce eseri neşretmiş (Paris 1878), ardından Fransızca'ya çevirerek orijinal metinle birlikte yayımlamıştır (*Le perle precieuse (Ad-dourra al-fachira) de Ghazali*, Leipzig 1925; Amsterdam 1974). M. Brugsch'in Almanca çevirisi ise *Die Kostbar Perle über Tod und Jenseits* adıyla neşredilmiştir (Hannover 1924).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzâlî, *ed-Dürretü'l-fâhire* (nşr. M. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1407/1987, ayrıca bk. nâşirin mukaddimesi, s. 6-17; Zebidi, *İthâf-ü's-sâde*, I, 42; Sübkî, *Tabakât*, IV, 116; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 208; *Keşfü'z-zunûn*, I, 742; Serikis, *Mu'cem*, II, 1412; Brockelmann, *GAL*, I, 538; *Suppl.*, I, 746; A. Palacios, *La Espiritualidad de Algazel y su sentido cristiano*, Madrid 1941, IV, 385; W. Montgomery Watt, "The Authenticity of Works Attributed to al-Ghazali", *JRAS* (1952), s. 24-45; Abdurrahman Bedevi, *Mu'ellesâtü'l-Ğazzâlî*, Küveyt 1977, s. 222-224; Maurice Bouyges, *Essai de chronologie des œuvres de al-Ghazali* (nşr. Michell Allard), Beyrut 1959, s. 79-80; Kojiro Nakamura, "A Bibliography on İmam Al-Ghazâlî", *Orient*, XIII, Tokyo 1977, s. 124; Kasım Kufralı, "Gazzâlî", *İA*, IV, 758.

M. SAİD ÖZERVARLI

DÜRRETÜ'N-NÂSİHİN

(درة الناصحين)

Hopalı Osman Efendi'nin

(ö. 1241/1825)

büyük rağbet gören vaaz kitabı.

Osman Efendi'nin hayatı, öğrenim durumu ve diğer eserleri hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Eserin önsözünden, uzun süre İstanbul'da ikamet eden ve bir ara ağır bir şekilde hastalanan müellifin iyileştiği takdirde herkese faydalı olacak bir vaaz kitabı yazmaya niyet ettiği öğrenilmektedir. Birçok cahil hocaların İslâm'a aykırı şeyler anlattıklarını söyleyen Osman Efendi'nin 1224'te (1809) İstanbul'da kaleme aldığı *Dürretü'n-nâsihîn* (bazı kaynaklarda *Dürretü'l-vâizîn*), "meclis" adı verilen yetmiş dört konuyu ihtiva eder. Konuların işlenmesine, sayfa ortasındaki dikkörtgen bir çerçeve içinde birkaç âyet veya kısa bir süre ile girilir, bunlara ait açıklamalar Beyzâvî tefsirinden aktarıldıktan sonra tercümeleri verilir, âyet meâlleri ise *Tefsîr-i Tibyân*'dan aynen yazılır. Sayfa kenarlarında *Şerhu'l-Meşâbih*, *Şerhu'l-Meşârih*, *el-Câmî'u's-şâgîr* gibi hadis kitaplarından konu ile ilgili hadisler nakledilir; daha sonra da açıklayıcı mahiyette çeşitli bilgiler verilir, hikâye ve menkıbeler anlatılır. Tamamen Arapça olan sayfa kenarlarındaki bu bilgiler konunun genişliğine göre sonraki sayfalarda da devam eder. Meselâ yetmiş dördüncü "meclis"te ele alınan Kevser süresinde önce bu sürenin metni, sonra Arapça tefsiri ve tercümesi, ardından da meâlî verilir; eserin kenarında ise konu ile ilgili hadisler nakledilir; daha sonra yine sayfa kenarında bayram namazından,

teşrik tekbirlerinden ve kurbandan bahsedilerek bu konudaki hikâye ve menkıbeler anlatılır. Böylece biraz Arapça bilen ve bayram dolayısıyla vaaz etmek isteyen kişiye gerekli olan klasik bilgiler belli bir düzen içinde verilmiş olur.

Eseri kaleme alırken *Envârü't-tenzîl* (Kâdî Beyzâvî), *Tefsîr-i Tibyân* (Antepli Mehmed Efendi), *Mefâtîhu'l-ğayb* (Fahreddin er-Râzî), *el-Keşşâf* (Zemahşerî), *el-Câmî li-aḥkâmî'l-Kur'ân* (Kurtubî), *ed-Dürü'l-mensûr* (Süyûtî), *İrşâdü'l-'aklî's-selîm* (Ebüssuûd), *Me'âlimü't-tenzîl* (Begavî), *Tefsîru Ebi'l-Leys* (Semerkandî), *Rûhu'l-beyân* (Bursevî), *Tefsîru Şa'lebî* (Sa'lebî) vb. yirmi dört kadar tefsirden faydalandığını söyleyen Hopalı Osman Efendi *Kütüb-i Sitte*, *el-Câmî'u's-şâgîr* (Süyûtî), *et-Terğîb ve't-terhîb* (Münzirî), *Meşâbihü's-sünne* (Begavî), *Mişkâtü'l-Meşâbih* (Veliyyüddin el-Hatîbî), *et-Teysîr bi-şerhi'l-Câmî'i's-şâgîr* (Münâvî) gibi hadis kitaplarını da kullanmış ve 663 kadar hadisi şerhetmiştir. Ayrıca *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* (Birgîvî), *Şir'atü'l-İslâm* (İmamzâde el-Hanefî), *Bidâyetü'l-hidâye* (Gazzâlî), *Minhâcü'l-'âbidîn* (a.mlf.), *Mükâşefetü'l-kulûb* (a.mlf.), *Mişkâtü'l-envâr* (a.mlf.), *Tezkiretü'l-Kurtubî* (Kurtubî), *Dürretü'l-vâ'izîn* (Kudâî), *Ravzû'r-reyâhîn* (Yâfîî), *Tenbihü'l-ğâfilîn* (Ebû'l-Leys es-Semerkandî), *Delâ'ilü'l-hayrât* (Cezûlî), *eş-Şifâ* (Kâdî İyâz), *et-Tatarhâniyye* (Âlim b. Alâ) vb. mev'iza, ahlâk, menâkıb ve fetva kitaplarından da faydalanmıştır. Osman Efendi bu eserlerin bazan sadece ismini, bazan yazarını, bazan da rumuzunu kaydetmiş, ancak hangi rumuzun hangi kaynağı gösterdiğini tam olarak belirtmemiştir.

Dürretü'n-nâsihîn'de bazı uydurma rivayet ve hurafelerin yer aldığı iddiası (bk. İzmirli İsmail Hakkı, s. 88) doğrudur. Ancak bu durum sadece bu eser için söz konusu olmayıp bu tür eserlerde, iyiliğe yöneltip kötülüklerden sakındırmak için zayıf veya uydurma da olsa bazı hadisler, menkıbe ve hikâyeler, hatta İsrâiliyyat cinsinden rivayetler öteden beri nakledilegelmiştir.

Eser 1262-1323 (1845-1905) yılları arasında on altı defa basılmıştır (bk. Özge, III, 1129; Brockelmann, II, 745). Cumhuriyet döneminde de devletin resmî din eğitime son vermesi üzerine gayri resmî din eğitimi veren kuruluşların isteklerini karşılamak üzere pek çok tıpkıbasımının yapılmış olması, eserin yaygınlık derecesi yanında o dönemin din eğitimi

ve eğitimcilerinin seviye ve kalitesini de göstermesi bakımından da önemlidir. *Dürretü'n-nâsihîn*'in bazı baskılarının baş ve son taraflarına, Dârülmualimîn Farsça muallimi Şeyh Muhammed Tefîk Efendi tarafından derlenen hatim, nikâh, hac, sakal, yemek ve cenaze dualarıyla Hopalı Osman Efendi'nin derlediği, vaaza başlarken okunması âdet olan *hamdele**, *salvele** ve diğer dualardan oluşan *Risâle-i Edî'ye* adlı dua mecmuasının konulması, eseri vâiz ve imamların vazgeçilmez bir müracaat kitabı haline getirmiştir. 1950'den sonra din eğitimi veren resmî kurumların açılması, *Dürretü'n-nâsihîn* gibi klasik mev'iza kitaplarına ilgiyi giderek azaltmıştır.

Dürretü'n-nâsihîn, Musacalızâde Mehmed Said Efendi tarafından *Kurretü'n-nâzûrîn* adıyla şerhedilmiştir (*Osmanlı Müellifleri*, II, 41). Abdullah Aydın eseri *Dürretü'l-vâizîn - Vâizlere İnciler* adıyla bazı ilâve ve çıkarmalar yaparak yayımlamıştır (İstanbul 1972). Kösezâde diye tanınan bir kişiye nisbet edilen *Mecâlis* adlı eserin (Süleymaniye Ktp., Râsîd Efendi, nr. 550) yetmiş üç bölümünden yetmiş bazı önemsiz farklarla *Dürretü'n-nâsihîn*'in aynıdır.

Kehhâle'nin Hopalı Osman Efendi'yi "müfessir ve muhaddis" olarak tanıtması (*Mu'cemû'l-mu'ellifîn*, VI, 253), müellifin *Dürretü'n-nâsihîn*'de yer alan bazı âyetleri tefsir edip 663 kadar hadisi de şerhetmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Osman b. Hasan el-Hopevî, *Dürretü'n-nâsihîn*, İstanbul 1320; İzmirli İsmail Hakkı, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*, İstanbul 1332, s. 88; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mu'ellifîn*, VI, 252-253; Osmanlı Müellifleri, I, 262; II, 41; Hediyyetü'l-ârifîn, I, 661; İzâhu'l-meknûn, I, 462; Özege, *Katalog*, III, 1129; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 745.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

DÜRRETÜ't-TÂC

(درة التاج)

Veysî'nin (ö. 1037/1628) yazdığı
ilk Türkçe telif siyer kitabı.

Siyer-i Veysî diye meşhur olan eserin tam adı *Dürretü't-tâc fî sîreti sâhibi'l-mî'râc*'dir. Siyer alanında daha önce Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilmiş eserler bulunmakla birlikte *Dürretü't-tâc* ilk Türkçe telif siyer kitabı olarak kabul edilmektedir. Müellif eseri kaleme alırken çok sayıda tarih,

tefsir, hadis, siyer kitabı ve lugattan faydalanmıştır. Bu kaynakların en önemlileri *Sîretü İbn İshâk*, İbn Hişâm'ın *el-Megâzi*, Fahreddin er-Râzî'nin *İşmetü'l-enbiyâ*, İbn Kesîr'in *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk* gibi eserleridir.

Veysî *Dürretü't-tâc*'da, Hz. Peygamber'in hayatını Mekke ve Medine dönemi olarak iki bölümde kaleme almayı planlamıştır. Eserin 1036 (1626-27) tarihli yazma nüshasından (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb, nr. 800), ilk bölümün bu tarihten önce tamamlandığı anlaşılmaktadır. Ertesi yıl vefat eden müellif, Medine döneminden son olarak Bedir Gazvesi'ni ve Asmâ bint Mervân adlı yahudi kadının Ümeyr b. Adî tarafından öldürülmesi olayını kaleme almıştır.

Eserin ilk bölümünde Hz. Muhammed'in soyu, Zemzem Kuyusu'nun bulunup temizlenmesi, Abdullah'ın Âmine ile evlenmesi, Hz. Peygamber'in isim ve lakapları, doğumu, süt anneye verilmesi, Şam seferi, Hz. Hatice ile evlenmesi, Kâbe'nin onarılması, ilk vahyin gelişi, ilk müslümanlar, İslâm'a davet, Habeşistan'a hicret, Garânik hadisesi, Hz. Hamza, Hz. Ömer ve cinnilerin müslüman oluşu, mi'râc, namazın farz kılınması, ensarin İslâm'a girişi, Hz. Muhammed'in Medine'ye hicreti gibi konular işlenmektedir. Medine dönemini anlatan bölüm-

de ise Hz. Peygamber'in Medine'ye gidişi, Abdullah b. Selâm ve Selmân-ı Fârisî'nin müslüman olmaları, ezanın tesbiti, ensar ve muhacirlerin kardeş ilân edilmesi, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin evlenmesi, cihad âyetlerinin gelmesi, seriyye ve gazveler, kiblenin değişmesi, I. Bedir Gazvesi, orucun farz oluşu, II. Bedir Gazvesi, Ebû Cehil ve bazı din düşmanlarının helâk olması, esirlerin durumu gibi konulara yer verilmiştir.

Türk nesrinde önemli gelişmelerin görüldüğü bir dönem olan XVII. yüzyılda, sade bir dille kaleme alınan eserlerin yanında *Dürretü't-tâc* gibi süslü ve sanatlı nesrin en mükemmel örneklerinden biri olarak gösterilebilecek eserler de vardır. Eserin samimi ve duygulu ifadesi, konularındaki çekicilik yazarını şöhrete ulaştırdığı gibi nesir tarzı da diğer yazarlarca örnek alınmıştır. Yer yer manzum parçalarla süslenen *Dürretü't-tâc*'da altmış beş kadar Türkçe, yirmi sekiz Arapça, 209 Farsça beyit bulunmaktadır. Ayrıca ele alınan konulara göre bazı âyet ve hadislerle Arapça, Farsça ibarelere de yer verilmiştir.

Türkiye'de ve yurt dışındaki kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan eserin müellife atfedilen bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Revan Köşkü, nr. 1328). Türkiye kütüphanelerinde oldukça iyi durumda başka nüshaları da vardır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3229; Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 731; İÜ Ktp., TY, nr. 4098, 7407-7408; TSMK, Yeni Yazmalar, nr. 352). *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*'nda elli üç, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda on beş, *Die arabischen, persischen und türkische Handschriften*'de altı nüshası tavsif edilmiştir. Mes'ad Süveylim Ali eş-Şaman (bk. bibl.) eserin başka nüshalarının da olduğunu belirtmektedir (Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye, Tarih, nr. 18, 55, 56/1, 201/4; Medine Ârif Hikmet Ktp., nr. 36/242; Mahmüdiye Ktp., nr. 2881/242, 2884/242, 2885/242).

Eser 1245'te (1829) *Dürretü't-tâc* adıyla iki cilt halinde, 1248'de (1832) Zeyl-i Nâbî alâ *Siyer-i Veysî* adıyla ve Nâbî zeyliyle birlikte Bulak'ta, Veysî'nin *Hâbnâme*, *Münşeât* ve *Şehâdetnâme* adlı diğer eserleriyle beraber İstanbul'da (1286) basılmıştır.

Dürretü't-tâc'a dil ve üslûbu taklit edilerek çeşitli zeyiller yazılmıştır. 1. Nevîzâde Atâî (ö. 1045/1635) zeyli. Bedir Gaz-

Dürretü't-tâc'ın
ilk sayfası

(Süleymaniye Ktp.,
Hâlet
Efendi,
nr. 731)